

De huisvestingspositie van allochtonen: sociaal-economische positie, lokale woningvoorraad, migratie-achtergronden en ongelijke kansen*

Jaco Dagevos en Theo Roelandt

1. Inleiding

De positie van allochtone huishoudens op de woningmarkt lijkt zich in de afgelopen jaren positief te hebben ontwikkeld (Van Praag 1989; Roelandt en Veenman 1989). Pensionbewoning komt in vergelijking met een tiental jaren geleden veel minder voor. De meeste allochtone huishoudens hebben anno 1988 de beschikking over zelfstandige huisvesting. In vergelijking met de jaren zeventig wonen steeds meer allochtone huishoudens in de non-profit huursector en is de vestiging van deze huishoudens in na-oorlogse wijken toegenomen (Roelandt en Veenman 1989; Dagevos 1989). Dit neemt niet weg dat er tussen de verschillende etnische groeperingen nog steeds aanzienlijke verschillen bestaan in huisvestingspositie.

2. Probleemstelling en hypothesen

Uit onderzoek blijkt dat de verschillen in huisvestingspositie tussen allochtonen en autochtonen zich concentreren op een drietal aspecten van de huisvestingspositie: 1. de gemiddelde kamerbezetting; 2. de eigenschappen van de woning (kwaliteit van de woning) en 3. het relatief aantal actief woningzoekenden (Roelandt en Veenman 1989, p. 22-23). In dit artikel concentreren we ons op de verschillen in kwaliteit van de huisvesting tussen allochtonen en autochtonen.¹

De vraag die daarbij centraal staat is: welke factoren bepalen in welke mate verschillen in kenmerken van de huisvesting tussen Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en autochtone huishoudens? Bij de beantwoording van deze vraag wordt een tweetal hypothesen aan een nadere beschouwing onderworpen.

De *eerste hypothese* is geformuleerd vanuit een *achterstandsperspectief* (vergelijk Penninx 1988, p. 37-38). In deze zienswijze worden de verschillen in huis-

* Met dank aan dr. P.W. Blauw en aan de redactie van de Sociologische Gids voor hun commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

vestigingspositie tussen allochtonen en autochtonen begrepen vanuit het feit dat allochtone huishoudens vaker dan autochtone huishoudens over voor de woonloopbaan ongunstige kenmerken beschikken. In de literatuur wordt in dit verband gewezen op de sociaal-economische omstandigheden en op de omvang en samenstelling van de huishoudens, alsook op de kenmerken van de lokale woningvoorraad in de gebieden waar relatief veel allochtone huishoudens wonen. (Shadid e.a. 1984; Penninx 1988; Van Praag 1989; Roelandt en Veenman 1989).

Op basis van deze zienswijze is te verwachten dat *verschillen in de kwaliteit van de huisvesting tussen allochtonen en autochtonen worden veroorzaakt door tussen de bevolkingsgroepen bestaande verschillen in kenmerken van het huishouden en van de lokale woningvoorraad (achterstand-hypothese)*. De achterstand-hypothese wordt bevestigd indien uit de analyse blijkt dat de verschillen in woningkwaliteit tussen allochtonen en autochtonen volledig worden veroorzaakt door tussen de bevolkingsgroepen bestaande verschillen in kenmerken.

De *tweede hypothese* komt voort uit een *immigratieperspectief* (vgl. Van Amersfoort 1974; Penninx 1988, p. 28-30). In deze zienswijze worden de gevolgen benadrukt van de toetreding van individuen tot een andere samenleving. Immigranten hebben bij de overgang van de ene naar de andere samenleving te maken met gewennings- en aanpassingsproblemen. Ze zijn vaak onbekend met de cultuur en structuur van het immigratieland en beheersen de voertaal (nog) niet goed. Dit leidt er toe dat ze bij de verwerving van een positie op de woningmarkt in het land van vestiging te maken krijgen met extra barrières en achterblijven bij de autochtone bewoners. Bij die extra barrières moeten we onder andere denken aan een korte verblijfsduur en aan een (nog) beperkte oriëntatie op de Nederlandse woningmarkt.

Op basis van deze zienswijze mag worden verwacht dat degenen die reeds lang in Nederland wonen, een sterke oriëntatie op de Nederlandse samenleving hebben en daarmee goed geïnformeerd zijn over het functioneren van de Nederlandse woningmarkt, een relatief goed uitgangspunt hebben voor de realisering van een gunstige huisvestingspositie. De uit dit perspectief af te leiden hypothese stelt dat *verschillen tussen allochtone en autochtone huishoudens voor wat betreft de kwaliteit van de huisvesting worden veroorzaakt door met de migratie samenhangende factoren (migratiehypothese)*. De hypothese wordt bevestigd indien uit de analyse blijkt dat allochtone huishoudens met de voor de woonloopbaan gunstige migratiekenmerken zich qua woningkwaliteit niet onderscheiden van autochtone Nederlanders.

Te verwachten is dat de verschillen in woningkwaliteit tussen allochtonen en autochtonen niet uitsluitend door òf verschillen in kenmerken van de huishoudens en de lokale woningvoorraad òf door migratiekenmerken worden verklaard.² Vooral de combinatie van ongunstige migratiekenmerken en een ongunstige sociaal-economische positie zal naar verwachting de kansen op een succes-

volle woonloopbaan aanzienlijk reduceren. Het doel van onze analyse is vast te stellen *in welke mate de verschillen in kwaliteit van de huisvesting tussen allochtone en autochtone huishoudens worden veroorzaakt door huishoudenskenmerken, kenmerken van de lokale woningvoorraad en migratieachtergronden (elk afzonderlijk en in onderlinge combinatie)*. Indien uit de analyse blijkt dat de genoemde factoren maar in beperkte mate verschillen in woningkwaliteit tussen allochtone en autochtone huishoudens kunnen verklaren, dan moet worden geconcludeerd dat er tussen allochtonen en autochtonen ongelijke kansen bestaan op kwalitatief goede huisvesting.

3. Data, operationalisering en methode

De data. De analyse is uitgevoerd met gegevens die in 1988 zijn verzameld. Het betreft de survey 'Sociale Positie en Voorzieningengebruik Allochtonen' (SPVA) dat door het Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek (ISEO) van de Erasmus Universiteit is uitgevoerd.³

Het onderzoek richtte zich op legaal in Nederland verblijvende Turken, Marokkanen, Antillianen en Surinamers. Bij de opzet van het onderzoek werd er niet naar gestreefd landelijke representatieve uitspraken te kunnen doen over alle in Nederland woonachtige Turken, Marokkanen, Antillianen en Surinamers. Het doel van het onderzoek was niet zozeer het nauwkeurig vaststellen van populatieparameters, maar had veeleer een analytisch karakter. Daarbij stond onder andere de vraag centraal in welke mate er verschillen in de sociale positie bestaan tussen allochtonen en autochtonen, die woonachtig zijn in gemeenten waar relatief veel allochtone huishoudens wonen. Voor de beantwoording van een dergelijke vraagstelling is landelijke representativiteit uiteraard geen vereiste.

Voor de steekproef is een tiental gemeenten geselecteerd. Vooral die gemeenten waar volgens de bevolkingsstatistieken van het CBS relatief veel allochtonen wonen, zijn dus gekozen. Daarnaast is er naar gestreefd een redelijke spreiding naar regio en naar gemeentegrootte te realiseren. Voor de steekproef zijn uiteindelijk de volgende gemeenten geselecteerd: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven, Enschede, Groningen, Gorinchem, Veghel en Apeldoorn.⁴ Het gevolg van deze werkwijze is dat binnen dit bestand bewoners van grote steden zijn oververtegenwoordigd in vergelijking met het landelijke vestigingspatroon. Met deze specifieke urbane samenstelling van het databestand dient bij de interpretatie van de resultaten rekening te worden gehouden.

In elke van de geselecteerde gemeenten is op a-selecte wijze een huishoudenssteekproef getrokken uit de bevolkingsregisters.⁵ Turkse en Marokkaanse respondenten zijn benaderd in de eigen taal (Turks en Marokkaans-Arabisch), waarbij is gewerkt met tweetalige enquêteurs. Surinamers en Antillianen zijn benaderd in de Nederlandse taal, waarbij soms Surinaamse en Antilliaanse en

soms autochtone enquêteurs werden ingeschakeld. Verdisconteren we de oneigenlijke non-respons (respondent verhuisd, adres bestaat niet), dan heeft respectievelijk 79, 63, 59 en 50 procent van de benaderde huishoudens aan het onderzoek meegedaan. In totaal zijn bij respectievelijk 847, 755, 790 en 579 Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse huishoudens gegevens verzameld. Parallel aan dit deel van het onderzoek is een aanvullende steekproef uitgevoerd onder 1035 autochtone huishoudens. Omdat dit onderzoek op hetzelfde moment, in dezelfde gemeenten en met een sterk overeenkomende vragenlijst werd uitgevoerd, ontstond de mogelijkheid om Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen en autochtone Nederlanders met elkaar te vergelijken.⁶

Operationalisering. In onze analyse richten we ons op de verschillen in *kwaliteit van de woonruimte* van respectievelijk Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, Antilliaanse en autochtone huishoudens. Ter bepaling van de kwaliteit van de woning wordt in de literatuur gebruik gemaakt van een breed scala van afzonderlijke woningkenmerken (Vijgen en De Klerk 1986, p. 28; Kornalijslijper en Shadid 1987, p. 422; Penninx 1988, p. 130-133; Van Praag 1989, p. 25-32). De belangrijkste zijn: 1. bouwjaar van de woning, 2. de aan-of afwezigheid van outillage, zoals centrale verwarming, eigen douche en badgelegenheid, 3. de oppervlakte van de woning, 4. de soort woning en 5. de woonomgeving. Men beperkt zich daarbij vaak tot een bespreking van de afzonderlijke indicatoren.

Wij zijn in onze analyse geïnteresseerd in de kwaliteit van de woning in termen van het gecombineerd voorkomen van de verschillende woningkenmerken. Daarom hebben we met behulp van een zogenoemde 'homogeneity analysis bij means of alternating least squares' (HOMALS) gepoogd een afhankelijke variabele te construeren die combinaties van woningkenmerken op één noemer brengt (Van den Berg 1987; Van de Geer 1985). In HOMALS hebben wij de volgende variabelen opgenomen: de soort woning, het bouwjaar, de aan-of afwezigheid van een eigen toilet, de aan- of afwezigheid van centrale verwarming, het aantal kamers van de woning en de woonlasten.

De door ons aldus geconstrueerde afhankelijke variabele levert een viertal homogene clusters op met de volgende woningkenmerken⁷:

<i>Cluster 1:</i>	pensionbewoning, kamerbewoning, 1 kamer en geen eigen toilet.
<i>Cluster 2:</i>	boven-, beneden- en portiekwoningen, bouwjaar voor 1945, 2 of 3 kamers, geen centrale verwarming en woonlasten van minder dan f 300,- per maand.
<i>Cluster 3:</i>	flat- en etagewoning, bouwjaar 1945-1965, 4 kamers, woonlasten tussen f 300,- en f 450,- per maand.
<i>Cluster 4:</i>	eengezinswoning, bouwjaar na 1965, 5 of meer kamers, aan-

wezigheid van centrale verwarming en woonlasten boven
f 450,- per maand.

Huishoudens komen in één van de bovenstaande clusters terecht, en wel in dat cluster dat het meest in overeenstemming is met de kenmerken van de woning waarin zij wonen. Op deze wijze krijgen we inzicht in de verschillen tussen allochtone en autochtone huishoudens voor wat betreft de combinatie van woningkenmerken. Tabel 1 geeft daarvan de resultaten. Daaruit blijkt dat Turkse en Marokkaanse huishoudens in de kwalitatief slechtste huizen wonen. Hun achterstand ten opzichte van de andere groeperingen is erg groot. De woningkwaliteit van Surinamers en Antillianen wijkt niet zo veel af van die van autochtone Nederlanders. Opvallend is de positie van Antilliaanse huishoudens. Zij wonen relatief vaak in woningen van het eerste cluster.⁸

Het eerste cluster vormt een bijzondere categorie van niet-zelfstandig wonende kamerbewoners. Omdat we in onze analyse geïnteresseerd zijn in de kwaliteit van de huisvesting van *zelfstandig wonende huishoudens*, blijft deze categorie in de analyse verder buiten beschouwing.

Wij richten de analyse op de kans van een individueel huishouden een woning uit het vierde cluster te bewonen. Daartoe hebben we de variabele woningkwaliteit ingedeeld in twee categorieën: A. woningen met een hoge kwaliteit (cluster 4) en B. woningen met een middelmatige of lage kwaliteit (cluster 2 of 3).

Op basis van de *achterstandhypothese* zijn de volgende verklarende variabelen geselecteerd: de kenmerken van de lokale woningvoorraad, de sociaal-economische positie, de omvang van het huishouden en (als correctiefactor) de fase van de woonloopbaan waarin men verkeert.

De *kenmerken van de lokale woningvoorraad* operationaliseren wij als het aantal inwoners van de betreffende stad. Immers, de woningvoorraad in grote steden kenmerkt zich door de beperkte beschikbaarheid van woningen uit cluster 4.

De *sociaal-economische positie* van een huishouden hebben we geoperationaaliseerd met het gerealiseerde opleidingsniveau van het hoofd van het huishouden.⁹

Tabel 1: Typologie van woningen naar etnische groepering: resultaten van clustering van een zestal woningkenmerken (HOMALS), als percentage van alle huishoudens

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	autochtonen
Cluster 1	5%	6%	8%	23%	7%
Cluster 2	46%	43%	26%	20%	30%
Cluster 3	35%	32%	32%	25%	28%
Cluster 4	15%	19%	34%	32%	36%
absoluut (= 100%)	847	754	788	579	1035

Bron: SPVA '88, ISEO-EUR

De *omvang van het huishouden* is geoperationaliseerd met het aantal door de respondent opgegeven leden van het huishouden.

Behalve voor de bovengenoemde drie variabelen hebben wij in de analyse gecorrigeerd voor de *fase van de woonloopbaan* waarin een huishouden verkeert. We doelen daarmee op het verschijnsel dat huishoudens na hun eerste toetreding tot de woningmarkt (als zo genoemde 'starter') via doorstroming een woon-carrière realiseren waarbij de kwaliteit van de woning in de loop der tijd toeneemt. De fase van de woonloopbaan is geoperationaliseerd met de variabele leeftijd.

De migratieachtergronden van allochtonen (zie de *migratiehypothese*) hebben we met twee indicatoren geoperationaliseerd: de verblijfsduur in Nederland en de oriëntatie op de Nederlandse samenleving.

De *verblijfsduur* is vastgesteld aan de hand van het jaar dat het hoofd van het huishouden zich in Nederland heeft gevestigd.

Voor de *oriëntatie op de Nederlandse samenleving* is een Mokken-schaal (Mokken 1970) geconstrueerd.¹⁰ De schaal geeft een goede indicatie van de mate waarin een allochtoon huishouden in contact komt met autochtone Nederlanders en met de Nederlandse taal.

Methode. In onze analyse richten we ons in eerste instantie op de kansen van een individueel huishouden om kwalitatief goede huisvesting te verwerven. Daartoe is voor elk van de allochtone bevolkingsgroepen berekend welk percentage met een kwalitatief goede woning te verwachten is, indien allochtonen evenveel kansen hebben op een succesvolle woonloopbaan als autochtonen met dezelfde achtergrondkenmerken. We richten ons daarbij (voor elke allochtone groepering afzonderlijk) eerst op alle huishoudens in de onderzoeksgroep en vervolgens op een aantal subcategorieën met gunstige migratiekenmerken (lange verblijfsduur en sterke oriëntatie op de Nederlandse samenleving).

Daarbij is als volgt te werk gegaan. Allereerst is uitsluitend voor de categorie autochtone Nederlanders een logistische regressievergelijking geschat (Maddala 1983, p. 38; Van Houwelingen en Le Cessie 1988, p. 215-232; Roelandt en Veenman 1989, bijlage D).

Als onafhankelijke variabelen zijn in dit model opgenomen: sociaal-economische positie, gemeentegrootte, leeftijd en omvang van het huishouden.¹¹

Als in de geschatte regressievergelijking de kenmerken van een individueel huishouden worden ingevuld, is te bepalen welke kans een huishouden heeft op een woning met de kenmerken van cluster 4.

De volgende fase in de analyse richt zich op het bepalen van de kans dat de onderscheiden allochtone huishoudens een woning van goede kwaliteit weten te verwerven. Daartoe worden de kenmerken van elk allochtoon huishouden ingevuld in de geschatte vergelijking van de autochtonen. Door vervolgens voor elke

allochtone groepering afzonderlijk de individuele kansen te sommeren en te delen door de groepsomvang, kan worden berekend welk percentage huishoudens met een kwalitatief goede woning voor elk van de allochtone groeperingen te verwachten is, indien allochtone en autochtone individuen met exact dezelfde kenmerken dezelfde kansen hebben op het verwerven van zo'n woning. Dit percentage zullen we verder aanduiden als het 'verwachte percentage.'

De aldus berekende verwachte percentages krijgen perspectief door ze per groepering te vergelijken met het feitelijke percentage en met het percentage van de autochtonen.

Het verschil tussen het verwachte percentage van een allochtone groepering en dat van de autochtonen indiceert de mate waarin de in de analyse opgenomen kenmerken bepalend zijn voor de verschillen in kwaliteit van de woning. Immers, zou het oorspronkelijk bestaande verschil in woningkwaliteit tussen bij voorbeeld Turken en autochtonen volledig worden veroorzaakt door het feit dat Turkse huishoudens vaker dan autochtone huishoudens over ongunstige kenmerken beschikken, dan dienen het feitelijke en het verwachte percentage van de Turken elkaar te benaderen. In dat geval kan de achterstandhypothese niet worden verworpen. Benadert het verwachte percentage van de Turken het feitelijke percentage van de autochtone Nederlanders dan dient de achterstandhypothese te worden verworpen.

Indien er bij de Turken een verschil bestaat tussen het verwachte en het feitelijke percentage, dan geeft dat aan dat er andere factoren van invloed zijn op het verschil in woningkwaliteit met autochtonen. Die andere factoren zouden gelegen kunnen zijn in de migratieachtergronden van allochtonen (zie de migratiehypothese). Om dit na te gaan is voor een aantal subcategorieën van allochtonen (met verschillende migratiekenmerken) de bovenstaande procedure herhaald.

4. Resultaten

We komen thans tot de bespreking van de resultaten, waarbij we ons in eerste instantie op de 'achterstandhypothese' concentreren. Tabel 2 geeft interessante resultaten te zien. Binnen onze onderzoeksgroep beschikt slechts 16 van de Turkse en 20 procent van de Marokkaanse huishoudens over kwalitatief goede huisvesting. Voor autochtone huishoudens bedraagt dit 38 procent. Het percentage van de Surinaamse huishoudens wijkt daar niet veel van af (37%). Opvallend zijn de resultaten van de Antilliaanse huishoudens, zeker als we ze vergelijken met die van tabel 1. Zelfstandig wonende Antilliaanse huishoudens wonen vaker dan autochtonen in kwalitatief goede huisvesting (42 versus 38%).¹²

Uit de berekening van het verwachte percentage blijkt dat uitkomsten tussen de etnische groeperingen onderling sterk verschillen.

Op basis van de in het model opgenomen kenmerken zou men verwachten dat

Tabel 2: Feitelijke en verwachte percentage huishoudens met een kwalitatief goede woning naar etnische groepering

	Feitelijk (F[p] a)	Verwacht (E[p])	Absoluut aantal waarnemingen a)
Turken	16%	36%	777
Marokkanen	20%	40%	669
Surinamers	37%	30%	716
Antillianen	42%	29%	445
autochtonen	38%	38%	955

Geschatte logistische-regressievergelijking van autochtonen:

Variabelen	Parameters van het logistische regressie-model:	t-waarde
------------	---	----------

Gerealiseerde opleiding

(t.o.v. ten hoogste LO):

*MAVO/LBO	0.65106	5.372
*MBO/HAVO/VWO	1.35706	10.510
*HBO/WO	1.61692	11.920
*Schoolgaand	0.91154	4.304
Inwonertal b)	-1.07452	-12.040
Inwonertal kwadraat b)	0.09490	8.406
Omvang huishouden	1.02166	6.938
Omvang huishouden kwadraat	-0.07474	-2.936
Leeftijd	0.11332	6.872
Leeftijd kwadraat	-0.00088	-5.416
Constante	-4.22884	-13.211

MacFadden $R^2 = .45$; N = 955

a) de cijfers wijken af van die in tabel 2 omdat, zoals is toegelicht in paragraaf 3, het eerste cluster van de HOMALS-analyse buiten de analyse blijft.

b) het aantal inwoners van de gemeente gedeeld door 100.000

Bron: SPVA '88, ISEO-EUR

Turkse en Marokkaanse huishoudens aanzienlijk vaker dan feitelijk gebeurd in een kwalitatief goede woning wonen. Voor Marokkanen verwachten we op basis van het geschatte model zelfs een percentage dat iets boven dat van de autochtone Nederlanders ligt. In concreto betekent dit dat er tussen de kwaliteit van de woning van Turkse, Marokkaanse en autochtone huishoudens nog slechts geringe verschillen zouden moeten bestaan, indien de drie bevolkingsgroepen gelijke kansen hebben bij gelijke kenmerken (gemeentegrootte, leeftijd, opleidingsniveau en gezinsomvang). Omdat dit feitelijk niet het geval is, mag worden geconcludeerd dat voor Turkse en Marokkaanse huishoudens geldt dat zij een veel geringere kans hebben op een kwalitatief goede woning dan autochtone huishoudens; ook als rekening wordt gehouden met de tussen de bevolkings-

groepen bestaande verschillen in de voor de woonloopbaan relevante kenmerken. De achterstandhypothese heeft voor deze bevolkingsgroepen derhalve een zeer geringe verklaringskracht.

Ook voor Surinaamse en Antilliaanse huishoudens geldt dat de achterstandhypothese wordt verworpen. Desondanks verschilt hun situatie fundamenteel van die van Turkse en Marokkaanse huishoudens. Voor Surinamers en Antillianen geldt dat zij feitelijk vaker in een kwalitatief goede woning wonen, dan te verwachten is op basis van de in het model opgenomen kenmerken. Dit betekent dat de geringe verschillen in woningkwaliteit tussen Surinamers, Antillianen en autochtone Nederlanders niet zozeer worden verklaard door het feit dat Surinamers en Antillianen relatief gunstige kenmerken hebben, maar veeleer wordt veroorzaakt door het feit dat zij bij gegeven kenmerken betere kansen hebben dan autochtone huishoudens om kwalitatief goede huisvesting te realiseren. We komen daar in de volgende paragraaf, bij de interpretatie van de resultaten, uiteraard op terug.

De resultaten leiden er toe dat de achterstandhypothese moet worden verworpen. Gebleken is immers dat de verschillen in woonkwaliteit tussen de etnische groeperingen niet worden veroorzaakt door verschillen in de verdeling van de (combinaties van) kenmerken, maar door verschillen in kansen tussen de groeperingen.¹³ Het fundamentele verschil tussen Surinamers en Antillianen enerzijds en Turken en Marokkanen anderzijds komt tot uitdrukking in het feit dat de eerstgenoemden betere en de laatstgenoemden slechtere kansen hebben dan autochtonen op een kwalitatief goede woning.

In bovenstaande analyse wordt verondersteld dat allochtone en autochtone huishoudens met identieke kenmerken (qua sociaal-economische positie, leeftijd, huishoudensomvang en kenmerken van de lokale woningvoorraad) zonder meer met elkaar te vergelijken zijn. Daartegen kan bezwaar worden gemaakt, alleen al vanwege de migratieachtergrond van veel allochtonen (zie de bespreking van de migratiehypothese).

In tabel 3 is voor twee subcategorieën van allochtone huishoudens het feitelijke en verwachte percentage bepaald. Allereerst is gekeken naar de huishoudens waarvan het hoofd langer dan 15 jaar in Nederland verblijft en een sterke oriëntatie op de Nederlandse samenleving heeft. Daarna zijn die huishoudens gezien waarvan het hoofd korter dan 15 jaar in Nederland verblijft en een zwakke oriëntatie op de Nederlandse samenleving heeft.

Een vergelijking van de feitelijke percentages van tabel 3 met die van tabel 2 laat zien dat de combinatie van een langdurig verblijf in Nederland met een sterke oriëntatie op de Nederlandse samenleving er voor alle allochtone bevolkingsgroepen toe leidt dat ze vaker in een kwalitatief goede woning wonen. Voor Surinamers en vooral voor Antillianen geldt dat de subcategorie met gunstige migratiekenmerken vaker dan autochtone Nederlanders een woning van goede

Tabel 3: Feitelijke en verwachte percentage huishoudens met een kwalitatief goede woning naar migratiekenmerken en naar etnische groepering

	Gunstige migratiekenmerken a)		Aantal waarnemingen
	Feitelijk (F[p])	Verwacht (E[p])	
Turken	21%	43%	82
Marokkanen	29%	53%	66
Surinamers	40%	35%	201
Antillianen	50%	36%	99
autochtonen	38%	38%	955
	Ongunstige migratiekenmerken		Aantal waarnemingen
	Feitelijk (F[p])	Verwacht (E[p]) b)	
Turken	13%	29%	210
Marokkanen	17%	27%	102
Surinamers	37%	29%	54
Antillianen	26%	15%	35
autochtonen	38%	38%	955

- a) langer dan 15 jaar in Nederland en een sterke oriëntatie op de Nederlandse samenleving.
 b) korter dan 15 jaar in Nederland en een zwakke oriëntatie op de Nederlandse samenleving.

Bron: SPVA '88, ISEO-EUR

kwaliteit bewoont. Turkse en Marokkaanse huishoudens met gunstige migratiekenmerken blijven daarentegen ver achter bij de autochtonen. Voor alle allochtone groeperingen met ongunstige migratiekenmerken geldt dat zij minder vaak een woning van het vierde cluster bewonen dan degenen met gunstige migratiekenmerken. Migratieachtergronden zijn dus voor een deel verantwoordelijk voor de verschillen in woningkwaliteit tussen allochtone en autochtone huishoudens. De mate waarin ze de verschillen kunnen verklaren is echter beperkt. Het grootste deel van het verschil tussen allochtonen en autochtonen wordt niet verklaard door de migratieachtergronden.

Tot nu toe hebben we ons beperkt tot een afzonderlijke analyse van de achterstandkenmerken en van de migratieachtergronden. Wat we nog niet weten is in welke mate de combinatie van voor de woonloopbaan ongunstige kenmerken en ongunstige migratiekenmerken verantwoordelijk is voor de verschillen in woningkwaliteit tussen de onderscheiden bevolkingsgroepen. Om dat vast te stellen zijn in tabel 3 voor de twee subcategorieën tevens de verwachte percentages berekend. Daarbij is gebruik gemaakt van hetzelfde model als toegepast in tabel 2. Concentreren we ons eerst op de allochtone huishoudens met *gunstige migratiekenmerken* dan kan worden vastgesteld dat de eerder besproken resultaten worden bevestigd.

Voor Turkse en Marokkaanse huishoudens geldt dat het op basis van de leeftijd, gezinsomvang, gemeentegrootte en sociaal-economische positie te verwachten percentage het feitelijke aanzienlijk overstijgt. Turken en Marokkanen met gunstige migratiekenmerken zouden dus aanzienlijk vaker dan feitelijk het geval is in een kwalitatief goede woning moeten wonen.

Voor Surinaamse en Antilliaanse huishoudens geldt wederom dat het verwachte percentage lager is dan hun feitelijke percentage. Zij wonen dus feitelijk vaker in een woning van hoge kwaliteit dan mag worden verwacht op basis van de voor de woonloopbaan relevante kenmerken.

Voor degenen met *ongunstige migratiekenmerken* geldt dat het verwachte percentage van elk van de allochtone groeperingen lager is dan dat van autochtone Nederlanders. Ook hier doen zich wederom belangrijke verschillen voor tussen enerzijds de twee mediterrane bevolkingsgroepen en anderzijds de Surinamers en Antillianen.

Voor Turken en Marokkanen met ongunstige migratiekenmerken geldt dat het verwachte percentage ongeveer in het midden ligt tussen het feitelijke percentage van die groeperingen en het feitelijke percentage van de autochtonen. Dat betekent dat ongunstige migratiekenmerken vaak samengaan met het voorkomen van voor de woonloopbaan ongunstige kenmerken zoals bij voorbeeld een lage sociaal-economische positie. Voor deze categorie van allochtone huishoudens geldt dat respectievelijk 39 en 52% van het verschil in woningkwaliteit met autochtone Nederlanders wordt veroorzaakt door de in de achterstandhypothese opgenomen kenmerken. De rest van het verschil wordt veroorzaakt door het feit dat deze allochtone huishouden geringere kansen hebben op doorstroom naar kwalitatief betere woningen dan autochtonen met identieke kenmerken.

Ook voor Surinaamse en Antilliaanse huishoudens met ongunstige migratiekenmerken geldt dat achterstandkenmerken een grotere rol spelen. Het bijzondere van deze bevolkingsgroepen komt ook hier weer tot uitdrukking in het feit dat het verwachte percentage lager is dan het feitelijke percentage. Ook deze categorie Surinaamse en Antilliaanse huishoudens woont dus vaker in een woning van cluster 4 dan mag worden verwacht op basis van de in het model opgenomen kenmerken.

5. Interpretatie

De resultaten van onze analyses tonen duidelijk dat de verschillen in woningkwaliteit tussen allochtone en autochtone huishoudens maar in beperkte mate worden verklaard door huishoudenskenmerken (sociaal-economische positie, huishoudensomvang, leeftijd en gemeentegrootte van de woonplaats) en migratieachtergronden (verblijfsduur en oriëntatie op de Nederlandse samenleving) (vgl. WRR 1989, p. 185 en Van Praag 1989, p. 31-32). We hebben vastgesteld

dat de ongelijkheid in kansen tussen de etnische groeperingen een veel belangrijkere rol speelt bij de verklaring van de verschillen in woningkwaliteit.

Er deden zich daarbij interessante verschillen voor tussen enerzijds Turkse en Marokkaanse huishoudens en anderzijds Surinaamse en Antilliaanse huishoudens.

Turken en Marokkanen wonen beduidend minder vaak in een kwalitatief goede woning dan mag worden verwacht op basis van voor de woonloopbaan relevante kenmerken. Zij hebben dus minder kans op een kwalitatief goede woning, ook als rekening wordt gehouden met de verschillen in kenmerken tussen hen en de autochtone huishoudens.

Surinaamse en Antilliaanse huishoudens wonen daarentegen juist vaker in kwalitatief goede woningen dan op basis van hun kenmerken mag worden verwacht. Zij hebben, ook als rekening wordt gehouden met de verschillen in kenmerken met autochtone Nederlanders, een hogere kans op kwalitatief goede huisvesting.

Welke factoren van invloed zijn op de geconstateerde verschillen in kansenstructuur is op basis van onze analyse niet vast te stellen. We kunnen daarom hooguit een suggestie doen en baseren ons daarbij op het in Nederland verrichte onderzoek.

Een eerste factor die we hier bespreken betreft de *woonambities* van huishoudens. Uit het Woningbehoeftenonderzoek '85/'86 is bekend dat Turken en Marokkanen relatief lage ambities hebben (Van Praag 1989, p. 58). Onduidelijk is in hoeverre financiële verplichtingen in het land van herkomst hierbij een rol spelen (Penninx 198, p. 154). Surinamers en Antillianen nemen voor wat hun woonwensen betreft een tussenpositie in tussen Turken en Marokkanen enerzijds en autochtonen anderzijds.

Een factor die een meer directe invloed heeft op de kansen en mogelijkheden van een huishouden een hoge kwaliteit van de woning te realiseren, is het proces van *stadsvernieuwing*. Uit empirisch onderzoek is bekend dat Turkse en Marokkaanse huishoudens beduidend minder profijt hebben van stadsvernieuwingsactiviteiten dan autochtone en Surinaamse huishoudens (CEBEON 1984, 1988). Dat komt met name tot uitdrukking in het feit dat de laatstgenoemde bevolkingsgroepen aanzienlijk vaker dan Turken en Marokkanen in nieuwbouwwoningen terechtkomen. Surinamers komen na stadsvernieuwing zelfs vaker dan autochtonen in een nieuwbouwwoning terecht.¹⁴

Een ander belangrijk verschil tussen enerzijds Surinamers en Antillianen en anderzijds Turken en Marokkanen betreft het gebruik dat zij maken van de *Regeling Individuele Huursubsidie*. Op basis van het in Nederland verrichte onderzoek is bekend dat Surinaamse en Antilliaanse huishoudens beduidend vaker dan Turkse, Marokkaanse en autochtone huishoudens gebruik maken van individuele huursubsidie. Bij Turkse en Marokkaanse huishoudens is er, in vergelijking met

autochtone huishoudens, sprake van onderconsumptie van de regeling (Shadid e.a. 1984, p. 49-50; Van Praag 1986, p. 27-28; Van Praag 1989, p. 36-37). Dit verschil in huursubsidiegebruik kan voor een deel de verschillen in woningkwaliteit verklaren, hoewel exacte gegevens ontbreken. Door het hoge gebruik dat Surinamers en Antillianen maken van deze regeling, hebben zij immers meer mogelijkheden kwalitatief goede huisvesting te realiseren.

Een factor, die een rechtstreekse invloed heeft op de kansen van een huishoudens om een hoge woningkwaliteit te realiseren, is de zo genoemde '*Regeling Rijksvoorkeurswoningen*' (VROM, circulaire MG 85-18 en MG 88-55). Tot voor kort behoorden bepaalde categorieën Surinamers en Antillianen tot de doelgroep van de regeling.¹⁵ Turken en Marokkanen zijn nooit als doelgroepen van deze regeling aangewezen. Hoewel exacte gegevens ontbreken, wordt er in de literatuur op gewezen dat de toepassing van deze regeling voor Surinamers en Antillianen er mede de oorzaak van is dat deze huishoudens vaker dan mediterrane huishoudens in kwalitatief goede woningen terecht zijn gekomen (Korniajnslipjer en Shadid 1987, p. 422; Penninx 1988, p. 154).

Het *proces van woningtoewijzing* heeft eveneens een directe invloed op de kansen van individuele huishoudens een hoge woningkwaliteit te realiseren. In de literatuur wordt er op gewezen dat de bij de woonruimteverdeling gehanteerde regels, procedures en normen er toe leiden dat allochtonen, en dan vooral Turken en Marokkanen, geringere kansen hebben op de realisering van een goede huisvestingspositie (zie: Penninx 1988, p. 153-154 en Roelandt en Veenman 1989, p. 63-68 voor een overzicht). Op basis van de literatuur is niet vast te stellen in hoeverre dit ook geldt voor Surinamers en Antillianen. De resultaten van onze analyses laten zien dat dit voor deze groeperingen een geringe rol speelt; hun kansen zijn immers beter dan die van autochtonen met identieke kenmerken.

De resultaten van onze analyses tonen dat, in tegenstelling tot de heersende gedachte (WRR 1989, p. 188), de verschillen in woningkwaliteit tussen allochtonen en autochtonen maar in beperkte mate worden veroorzaakt door de ongunstige sociaal-economische positie en de migratieachtergronden van allochtone huishoudens. Institutionele factoren, die een directe invloed hebben op de kansen en mogelijkheden van huishoudens om kwalitatief goede huisvesting te realiseren, spelen daarbij een veel grotere rol. Deze institutionele factoren kunnen zowel negatief (Turken en Marokkanen) als positief (Surinamers en Antillianen) uitwerken op de kansen van groeperingen kwalitatief goede huisvesting te bereiken. Daarin schuilen de mogelijkheden om in een sterk geïnstitutionaliseerde markt als de woningmarkt beleidsmatig de huisvestingspositie van bevolkingsgroepen te beïnvloeden.

Noten

1. De gemiddelde kamerbezetting en het relatieve aantal woningzoekenden zijn eerder geanalyseerd in: Roelandt en Veenman 1989, p. 89-99 en p. 105-110.

2. Zie de relevante overzichtsstudies op dit terrein: Shadid e.a. 1985; Van Praag 1986; Penninx 1989, p. 129-142; Roelandt en Veenman 1989; Van Praag 1989.

3. De gegevens zijn verzameld in het kader van het onderzoeksproject 'Toegankelijkheid en Evenredigheid'. Voor een overzicht van dit project, zie: Roelandt en Veenman 1989. De survey is tot stand gekomen dankzij een subsidie van het ministerie van Binnenlandse Zaken en van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Het veldwerk van het onderzoek is uitgevoerd door Bureau Veldkamp te Amsterdam.

4. Respectievelijk 44, 52, 60 en 35 procent van alle in Nederland woonachtige Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse personen woont in deze gemeenten.

5. De identificatie van Turken en Marokkanen is gebeurd op basis van de nationaliteit van het hoofd van het huishouden. De identificatie van Surinamers en Antillianen is gebeurd op basis van een combinatie van de volgende drie criteria: nationaliteit, geboorteland en geboorteland ouders (van het hoofd van het huishouden).

6. Voor een gedetailleerde beschrijving van dit bestand, zie: Ankersmit e.a. 1989, p. 185-188; Roelandt en Veenman 1989, Bijlage A; Veenman (red.) 1990, Bijlage 1.

7. De eigenwaarde van de HOMALS-oplossing bedraagt .42 op de eerste en .33 op de tweede dimensie. Zie Roelandt en Veenman 1989, bijlage B voor een gedetailleerde verslaglegging van de HOMALS-resultaten.

8. Dit beeld komt in belangrijke mate overeen met de gegevens van het Woningbehoeftenonderzoek 1985/1986 van het CBS (zie: Ankersmit e.a. 1989; Roelandt en Veenman 1989). Wel is het zo dat in de SPVA '88 bewoners van eengezinswoningen minder vaak en kamerbewoning vaker voorkomt dan in de WBO '85/'86. Dit heeft te maken met de verschillen in urbane opbouw van beide steekproeven. In de SPVA '88 zijn huishoudens in grote steden oververtegenwoordigd in vergelijking met het landelijke vestigingspatroon. In grote steden zijn eengezinswoningen schaarser en komt kamerbewoning vaker voor dan in kleinere gemeenten.

9. Overwogen is deze variabele te operationaliseren met behulp van het gezinsinkomen. Deze operationalisering stuitte echter op de technische beperking van een hoge item-non-respons. De non-respons op de inkomensvragen is in de SPVA '88, zoals ook in ander steekproefonderzoek, hoog: 19%. (Ter vergelijking zij vermeld dat de non-respons in het Woningbehoeftenonderzoek 1985 van het CBS 34% bedraagt). Dit heeft er toe geleid dat wij de sociaal-economische positie op een andere, eveneens gebruikelijke wijze hebben geoperationaliseerd; te weten met het gerealiseerde opleidingsniveau van het hoofd van het huishouden. We hebben een aantal 'gevoeligheidsanalyses' uitgevoerd waarbij in plaats van het 'gerealiseerde opleidingsniveau', het 'inkomen van het huishouden' in het geschatte model wordt opgenomen. Dit leidt tot een forse reductie van de McFadden R^2 (.23) en een fors verlies aan waarnemingen (bij autochtonen een verlies van 362 waarnemingen). Desondanks wijkt het patroon van de resultaten van deze analyse niet fundamenteel af van die op basis van het in tabel 1 gepresenteerde model.

10. Daarbij zijn de volgende items gebruikt: het lezen van Nederlandse kranten, het luisteren naar de Nederlandse radio, het kijken naar de Nederlandse TV, het lidmaatschap van een Nederlandse sport- of gezelligheidsvereniging, het gebruik van de Nederlandse taal en de mate van contact met autochtone kennissen. De totale schaalbaarheidscoëfficiënt (Loevingers H) bedraagt .45. Voor een gedetailleerde beschrijving van de geconstrueerde schaal, zie: Roelandt en Veenman 1990, p. 115-116.

11. Na een beschouwing van het onderzoeksmateriaal is gebleken dat de samenhang tussen 'kwaliteit van de woning' en de leeftijdsfactor niet-lineair verloopt. Daarom is gekozen voor een kwadratisch verlopende functie. Hetzelfde geldt voor de variabelen 'gemeentegrootte' en de 'omvang van het huishouden'. In het model is het aantal inwoners per gemeente gedeeld door 100.000. Dit is gedaan omdat anders met te veel cijfers achter de komma moet worden gewerkt. De variabele 'gerealiseerd opleidingsniveau', die bestaat uit vijf categorieën, is met vier dummy's in het model opgenomen. De categorie 'ten hoogste lager onderwijs' is daarbij de referentiecategorie.

12. Dat dit niet tot uitdrukking komt in tabel 1 wordt veroorzaakt door de bijzondere positie van Antillianen; bijna een kwart van de ondervraagde Antillianen woont op kamers. Dit resultaat hangt ten dele samen met het feit dat in onze steekproef de grote gemeenten (met relatief veel studenten) zijn oververtegenwoordigd in vergelijking met de landelijke populatie.

13. Om dit vast te stellen hebben we tevens de parameters van de modellen van elk van de allochtone groeperingen geschat. Een vergelijking van de modeluitkomsten van de verschillende allochtone groeperingen met die van autochtonen bevestigen de conclusie.

14. Over Antillianen en het profijt van stadsvernieuwing is op basis van onderzoek niets bekend.

15. Op grond van deze regeling wordt door de rijksoverheid bedongen dat 5% van de gereedkomende woningwetwoningen en -eenheden toegewezen wordt aan bepaalde verhuisplichtige rijksambtenaren en 5% aan door het ministerie van VROM aan te wijzen categorieën woningzoekenden. Tot voor kort behoorden bepaalde categorieën Surinamers en Antillianen tot de doelgroep van de regeling. Per 1-1-1989 is de helft van de rijksvoorskriften bestemd voor bepaalde categorieën rijksambtenaren en is de andere helft uitsluitend bestemd voor vluchtelingen (VROM, circulaire MG 88-55).

Geraadpleegde literatuur

- Amersfoort, J.M.M. van, *Immigratie en minderheidsvorming: een analyse van de Nederlandse situatie 1945-1973*, Alphen aan de Rijn 1974.
- Ankersmit, T., Th. Roelandt en J. Veenman, *Minderheden in Nederland: Statistisch Vademecum 1988*. Den Haag, Centraal Bureau voor de Statistiek/Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek, Erasmus Universiteit, Rotterdam 1988.
- Ankersmit, T., Th. Roelandt en J. Veenman, *Minderheden in Nederland: Statistisch Vademecum 1989*. Den Haag, Centraal Bureau voor de Statistiek/Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek, Erasmus Universiteit, Rotterdam 1989.
- Berg, B.G. van den, *Homals voor beginners*, Leiden 1987.
- CEBEON, *Profijt in restant, eindrapport van het onderzoek naar aanbod- en vraagfactoren in het volkshuisvestingsbeleid voor etnische minderheden in stadsvernieuwingsgebieden*, Amsterdam 1984.
- CEBEON, *Eindrapportage van het onderzoek naar de aanbod-en vraagfactoren in het volkshuisvestingsbeleid met betrekking tot etnische minderheden in stadsvernieuwingsgebieden*, Amsterdam 1988.
- Dagevos, J., *Klasse, etniciteit en de positie op de woningmarkt, een onderzoek naar de huisvestingspositie van etnische groeperingen en maatschappelijke klassen*, Rotterdam 1989 (doctoraalscriptie Erasmus Universiteit Rotterdam).
- Geer, J.P. van de, *HOMALS*, Leiden 1985.
- Houwelingen, J.C. van, en S. le Cessie, Logistic Regression, a review. *Statistica Neerlandica*

- dica*, Quarterly journal of the Netherlands Society for Statistics and Operations Research, nr. 4, 1988, p. 215-232.
- Kornalijslijper, N., en W. Shadid, Immigrants and housing in the Netherlands, in: *New Community*, nr. 3, 1987, p. 422-426.
- Maddala, G.S., *Limited-dependent and qualitative variables in econometrics*, Cambridge 1983.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (1988), *circulaire MG 85-18: uitvoering regeling rijksvoorkeurswoningen*, 1985.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, *circulaire MC 85-18: Regeling rijksvoorkeurswoningen*, 1989.
- Mokken, R.J., *A theory and procedure of Scale Analysis*, Den Haag 1970.
- Penninx, R., *Minderheidsvorming en emancipatie: balans van kennisverwerving ten aanzien van immigranten en woonwagengebouwen*, Alphen aan de Rijn/Brussel 1988 (proefschrift Universiteit van Amsterdam).
- Praag, C. van, *De woonsituatie van etnische minderheden, ontwikkelingen 1980 tot 1985*, Sociaal-Cultureel Planbureau, Rijswijk 1986.
- Praag, C. van, *De woonsituatie van etnische minderheden: een analyse van het Woningbehoefte-onderzoek 1985/1986*, Sociaal-Cultureel Planbureau, Rijswijk 1989.
- Roelandt, Th., en J. Veenman, *Minderheden in Nederland: Positie op de woningmarkt*, Instituut voor Sociologisch-Economisch Onderzoek, Erasmus Universiteit, Rotterdam 1989.
- Roelandt, Th., en J. Veenman, *Allochtonen van school naar werk*, Voorstudie Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag 1990.
- Shadid, W., N. Kornalijslijper en E. Maan, *Huisvesting etnische minderheden, een trend- en overzichtsstudie*, Leiden 1984.
- Veenman, J. (red.), *Ver van huis: achterstand en achterstelling bij allochtonen*, Groningen 1990.
- Vijgen, J., en L. de Klerk, *Woongeschiedenissen van migranten: Turken en Surinamers in Eindhoven en Amsterdam*, Amsterdam 1986.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Allochtonenbeleid*, Den Haag 1989.